

การส่งเสริมอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชน

สุมนทนา พรหมบุญ และคณะ*

๑. บทนำ

ทุกสังคมต้องการทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถในด้านต่างๆ เพื่อเป็นผู้นำในอนาคต ประเทศไทยก็ได้มีการส่งเสริม “เด็กเก่ง” อย่างเป็นระบบที่ชัดเจนมาเป็นเวลานานแล้ว อาทิ การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดี และการจัดให้มีการแข่งขันหรือการประกวดความสามารถพิเศษในรูปแบบต่างๆ การให้ทุนกิตติ การแข่งขันกิตติ ล้วนถูกจำกัดด้วยทรัพยากรและเงื่อนไขผูกมัดต่างๆ กระบวนการคัด “เด็กเก่ง” เพื่อรับทุนหรือรางวัล ทำให้เด็กเก่งจำนวนมากถูกตัดทิ้งไป นอกจากนี้ยังทำให้เด็กขาดโอกาสพัฒนาตนตามศักยภาพที่มีอยู่ จากงานวิจัยในประเทศตะวันตก พบว่าเด็กที่มีความสามารถพิเศษหลายๆ ด้าน (Gifted Children) มี ๑-๓% ส่วนเด็กที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง (Talented Children) อาจมีมากถึง ๒๐-๖๐% และเด็กระดับอัจฉริยะอย่างโดดเด่นมาก (Genius) อาจมีอย่างน้อย ๐.๐๑% ของเด็กทั้งหมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์การพิจารณา

ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งในประเทศไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรคบางประการดังนี้

๑.๑ ปัญหาเชิงปรัชญาและนิยาม

คำว่า “เด็กเก่ง” ส่วนใหญ่ หมายถึง เด็กที่สอบเก่ง เรียนเก่ง ถ้าข้อสอบเน้นความจำเป็นหลัก “เด็กเก่ง” ก็หมายถึง เด็กที่ท่องจำเก่ง ส่วนเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์มีความเป็นผู้นำ หรือมีความสามารถเฉพาะทางด้านใดด้านหนึ่งจะไม่เข้าข่าย “เด็กเก่ง” ในกระบวนการคัดเลือกนี้ เด็กเก่งจึงมีจำนวนน้อยและถูกบีบบังคับโดยระบบให้สอบเก่ง และท่องจำเก่งขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับและเกิดความเชื่อมั่นผิดๆ ว่าชีวิตในภายภาคหน้าของตนจะประสบความสำเร็จเหนือผู้อื่น ส่วนความสามารถพิเศษของตนที่แฝงเร้นอยู่อย่างหลากหลาย ก็ค่อยๆ ลดน้อยถอยลงตามลำดับ ในขณะที่เด็กที่มีความสามารถด้านอื่น ๆ กลายเป็นคนล้มเหลว ไร้คุณค่า เด็กจำนวนไม่น้อยจึงเกิดรู้สึกดี้นรน ต่อต้านคำสั่งของใจจนเกิดเป็นปัญหาทางพฤติกรรม บางรายอาจมีอาการทางกาย ทางจิตใจหรือหนีออกจากระบบโรงเรียนในที่สุด

ความเข้าใจผิดที่ว่าเด็กเก่งต้องสามารถแสดงตัวออกมาให้เห็นชัดเจนต่างจากเด็กอื่น ๆ เหมือนหวั่งกะทิที่ต้องลอยตัวขึ้นมาเอง และเด็กเหล่านั้นก็สามารถเก่งได้เองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากผู้อื่น ความเชื่อนี้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ปิดกั้นความสามารถ และกระบวนการสอน

* คณะผู้เขียนประกอบด้วย รศ.ดร. สุมนทนา พรหมบุญ, ผศ. ดร. อุษณีย์ ไพรสุข , ผศ. ดร. อรพรรณ พรสีมา , รศ. ดร. บุญเชิด ภิบุญอนันตพงษ์ อาจารย์พัชนี โชติกลเสถียร และอาจารย์ศิริรัตน์ ภูสกุลเจริญศักดิ์

หรือการอบรมเลี้ยงดู ส่งผลให้เด็กส่วนใหญ่ไม่สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพที่ตนมีอยู่ เด็กที่ใคร ๆ เรียกกันว่า “เด็กเก่ง” นั้นก็อยู่ในสภาพ “เสี่ยง” พอ ๆ กับเด็กที่ถูกทิ้งขว้าง เพราะเด็กเหล่านั้นต้องเผชิญกับความกลัวที่จะผิดพลาด กลัวที่จะไม่ชนะ กลัวที่จะล้มเหลวและพบว่าเด็กที่เรียนเก่งยอดเยี่ยมก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จเสมอไป เป็นต้น

๑.๒ ปัญหาระบบการศึกษาของไทย

ระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันเน้นการแข่งขันและการสอบคัดเลือก ในทุกระดับชั้นที่โยงโยกกันไปตั้งแต่ระดับแรกเกิดจนถึงระดับอุดมศึกษา ที่คนต้องเข้าแข่งขันเพื่อโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ๆ

๑.๓ ปัญหาค่านิยมของสังคม

สังคมไทยในปัจจุบันมีค่านิยมทางวัตถุมากขึ้นกว่าเดิม และมีแนวโน้มที่จะมีมากขึ้นอีกอย่างรวดเร็ว ทั้งผู้ปกครองและครูจึงมุ่งเน้นการปลูกฝังและเคี่ยวเข็ญเด็กในทิศทางที่จะแสวงหาวัตถุได้ง่ายขึ้น และมากขึ้นเป็นหลัก มิได้เน้นทิศทางที่จะทำให้เด็กได้พัฒนาความสามารถพิเศษให้เต็มตามศักยภาพของตน ซึ่งมีหลากหลายและแตกต่างกันไปในเด็กแต่ละคน

๑.๔ ปัญหาความจำกัดของทรัพยากรและองค์ความรู้

การส่งเสริมในลักษณะการคัดแยกเด็กเก่งจำนวนน้อยออกจากกลุ่มเด็กอื่นไม่ว่าจะโดยการให้ทุนการศึกษา การให้รางวัล การจัดชั้นเรียน หรือการมีโรงเรียนพิเศษล้วนถูกจำกัดด้วยปัจจัยหลักคืองบประมาณ กำลังคน และองค์ความรู้เกี่ยวกับเด็กกลุ่มพิเศษจึงทำให้โครงการต่าง ๆ ที่มีการคัดแยกเด็กออกเป็นกลุ่มพิเศษประสบปัญหามากมาย และในหลายกรณีกลับกลายเป็นพิษภัยแทนที่จะส่งเสริมเด็กให้เก่งตามความมุ่งหมาย

๑.๕ ปัญหาความต่อเนื่อง ความร่วมมือ และความเข้าใจของหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน

การพัฒนาเด็กเก่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้มีการพัฒนาอย่างครบวงจร นับตั้งแต่เด็กเริ่มเข้าเรียนจนสำเร็จการศึกษาระดับสูงและเข้าสู่อาชีพการงาน กระบวนการพัฒนาจะต้องสามารถนำไปสู่การพัฒนาอาชีพการงานที่เขามีโอกาสใช้ความสามารถพิเศษอย่างเต็มที่ มีความสุขและมีอนาคตที่ดี

โครงการพัฒนาเด็กเก่งหลายโครงการมีลักษณะที่แปลกแยกไปจากอาชีพการงานของเด็กในอนาคต เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับความร่วมมือและความเข้าใจของหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภายในระบบราชการเอง และหน่วยงานราชการกับเอกชน

ถึงแม้ว่าเราจะมีหน่วยงานที่จัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กปัญญาเลิศอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในประเทศไทย หลายโครงการ เช่น โครงการ พสวท. โรงเรียนกีฬา โครงการทดลองที่โรงเรียนสาธิตต่าง ๆ โครงการส่งเสริมเด็กปัญญาเลิศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มูลนิธิส่งเสริมเด็กปัญญาเลิศ ชมรมผู้ปกครองพัฒนาพรสวรรค์เด็ก เป็นต้น โครงการเหล่านี้นับเป็น

ความพยายามอย่างยิ่งของหน่วยงานต่างๆ ในการพัฒนาทรัพยากรให้มีความสามารถสูงสุด อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาเลิศในประเทศไทย ยังขาดทิศทางและเอกภาพที่ชัดเจน แม้ว่าครั้งแรกรัฐบาลจะแสดงเจตนารมณ์ไว้ชัดเจนในแผนพัฒนาฯ ระยะ ๗ แล้วก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากการขาดองค์กรกลางที่จะทำหน้าที่ประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะแต่ละหน่วยงานก็มีขีดจำกัดเฉพาะขอบข่ายของงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ไม่มีโรงเรียนใดสามารถช่วยเหลือเด็กระดับอัจฉริยะที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษได้ เพราะอยู่นอกเหนือขีดความสามารถของโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย

สรุปโดยภาพรวมของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาเลิศและเด็กที่มีความสามารถพิเศษ นั้นมีปัญหาทั้งในด้านเอกภาพของการจัดการ องค์ความรู้ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มนี้ ปัญหาความผิดพลาดเรื่องค่านิยม และความเข้าใจผิดมีอย่างมากมายทั้งในกลุ่มคนทั่วไปและกลุ่มนักการศึกษาเอง การขาดงบประมาณ และนโยบายที่ชัดเจนจากรัฐบาล รวมทั้งปัญหาเรื่องความต่อเนื่อง ความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชน

ปัญหาเหล่านี้ยังคงมีต่อไปหากรัฐไม่วางนโยบายที่ชัดเจนในการสร้างโครงสร้างทางวิชาการ รวมทั้งกลไกที่ทำให้เกิดการดำเนินงานทั้งระบบ ความพยายามใดๆ ของหน่วยงานของรัฐในอดีต และปัจจุบันจึงเกิดสภาพที่ไม่ถาวรอยู่เกือบทุกโครงการหรือบางโครงการอาจส่งผลเสียให้กับเด็กในระยะยาว ความมุ่งมั่นและปรารถนาดีเช่นนี้จะไม่เป็นพิษภัย หากมีข้อมูลทางวิชาการที่ดีพอ นโยบายและกลไกที่ดีจะช่วยให้ นักวิชาการสาขาต่างๆ สามารถสร้างฐานความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กได้อย่างดี เนื่องจากประเทศไทยมีผู้เชี่ยวชาญอยู่ไม่น้อยกว่าประเทศอื่นๆ ที่อยู่ในภูมิภาคเอเชีย

ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชน จึงเห็นสมควรให้มีการจัดโครงสร้างที่เอื้อให้เกิดกลไกเพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนาความสามารถที่มีอยู่ในตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยการสร้างและพัฒนารูปแบบตามสภาพและความเป็นจริงของโรงเรียนในประเทศไทย เพื่อให้เกิดการขยายไปสู่โรงเรียนอื่นในอนาคต โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

๒. หลักการและเหตุผล

ในปัจจุบันประเทศต่างๆ ทั้งที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแก่เด็กที่มีความสามารถหลากหลายและเด็กที่มีความสามารถเฉพาะทางเป็นอย่างมากด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

๒.๑ มีการยอมรับและเข้าใจความบกพร่องของการจัดการศึกษาในอดีตที่มุ่งส่งเสริมการแข่งขัน และในระบบการสอนก็เป็นการพัฒนาที่แยกสาขาวิชา โดยไม่ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาแบบบูรณาการเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจผิดว่าภาระการศึกษาเป็นภาระของสถานศึกษา ซึ่งได้แก่ครู ทั้งที่เวลาที่เด็กอยู่ในห้องเรียนเต็มที่แล้วไม่เกิน ๑๘ % ต่อปี ซึ่งผู้ปกครองควรจะมีบทบาทมากในการจัดการกับเวลากว่า ๘๐ % ที่เหลืออยู่ให้มีความแก่การพัฒนาเด็กอย่างเต็มที่

๒.๒ มีความต้องการทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าทั้งในด้านความสามารถและจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม อันซับซ้อนในสังคมปัจจุบันและมีแต่จะทวีความซับซ้อนและรุนแรงมากยิ่งขึ้นในอนาคต

๒.๓ มีองค์ความรู้มากขึ้น เกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีความสามารถพิเศษทั้งองค์ความรู้ที่จะเกิดจากประสบการณ์และงานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการของประเทศต่าง ๆ แล้วนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับประเทศของตน

ด้วยหลักการและเหตุผลดังที่ได้กล่าวมานี้ จึงเห็นสมควรจัดทำโครงการนำร่องศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กและเยาวชนเพื่อให้เป็นตัวอย่างในการขยายผลในระดับประเทศต่อไป ทั้งนี้เพื่อดำเนินการให้สอดคล้องกับข้อสรุปของการสัมมนาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาเด็กปัญญาเลิศและเด็กที่มีความสามารถพิเศษ” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจัดขึ้น เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๓๖ ซึ่งได้สรุปข้อเสนอต่อคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในคราวประชุม วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๗ และคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มีมติเห็นชอบตามข้อเสนอดังกล่าว

๓. ความเป็นมาของโครงการ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้เริ่มงานด้านการศึกษาพิเศษ เพื่อพัฒนาเด็กที่มีความสามารถพิเศษมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยเริ่มจากการที่ พลอากาศโท น.พ. สดับ ธีระบุตร ร่วมกับ ศ. ดร. อารี สันทรวี (คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ขณะนั้น) ได้ริเริ่มก่อตั้งมูลนิธิเด็กปัญญาเลิศ ขึ้นที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมี หม่อม ดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา เป็นที่ปรึกษา ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ของมูลนิธิ ฯ จะเป็นการจัดอบรม - สัมมนา แก่คณาจารย์และครูทั่วไป นอกเหนือไปจากนี้ก็ยังมีการจัดกิจกรรมแก่เยาวชนในภาคฤดูร้อน ทำให้เกิดการริเริ่มงานพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา จนกระทั่งในปี ๒๕๓๖ มูลนิธิ พสวท. ให้การสนับสนุนแก่คณะวิทยาศาสตร์มหา วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในการจัดอบรมครูจำนวน ๑๗ โรงเรียน ที่เป็นโรงเรียนในโครงการพัฒนาความสามารถพิเศษของเด็กทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์และในการจัดประชุม Asia-Pacific Conference เกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงได้มีการขยายขอบเขตของกิจกรรม และมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความสำคัญของการพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กและเยาวชนมากขึ้น โดยได้รับเกียรติ ก พลตรี น.พ. สฤษดิ์วงศ์ วงศ์ด้วยทอง เป็นประธานที่ปรึกษาของคณะกรรมการที่มหาวิทยาลัยฯ แต่งตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายขอบเขตของโครงการต่อไป

หลังจากพลตรี น.พ. สฤษดิ์วงศ์ วงศ์ด้วยทอง ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๓๖ มูลนิธิสศศรี-สฤษดิ์วงศ์ ได้ก่อตั้งขึ้นและให้ความสนับสนุนด้านงบประมาณแก่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจัดทำโครงการนำร่องเพื่อสานต่อแนวความคิดและปณิธานของ พลตรี น.พ. สฤษดิ์วงศ์ วงศ์ด้วยทอง ให้เป็นโครงการตัวอย่างโดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่การศึกษา ๒๕๓๘

๔. ปรัชญาการศึกษาแนวใหม่

โครงการดังกล่าวมุ่งส่งเสริมการพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กและเยาวชนไทยโดยมีแนวคิดและปรัชญาดังต่อไปนี้

๔.๑ เด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากมีความสามารถพิเศษหลากหลาย ซึ่งสมควรที่จะได้รับโอกาสในการพัฒนาความสามารถเหล่านั้นให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละคน โดยให้โอกาสแก่เด็กได้แสดงอัจฉริยภาพในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ตัวเองและสังคม และเพื่อให้เด็กไทยส่วนใหญ่รู้คุณค่าของตนเอง เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข

๔.๒ เด็กและเยาวชนจำนวนน้อยกลุ่มหนึ่ง (อย่างน้อยประมาณ ๑ ใน ๑๐,๐๐๐ คน) เป็นผู้มีความสามารถพิเศษอย่างโดดเด่น (Genius) บางรายมีปัญหาทางการปรับตัวกับเพื่อนรุ่นเดียวกันหรือมีปัญหาทางการพัฒนาการทางด้านอื่น ๆ จนไม่สามารถอยู่ในระบบโรงเรียนปกติได้อย่างมีความสุข เด็กกลุ่มนี้นับว่าเป็นเด็กที่มีคุณค่ายิ่งของประเทศชาติแต่เป็นกลุ่มที่ด้อยโอกาสที่สุดกลุ่มหนึ่ง แม้แต่เด็กที่ไม่มีปัญหาในการปรับตัวก็ขาดโอกาสในการพัฒนาตนเองและอยู่อย่างไร้ค่า

๔.๓ ด้วยแนวคิดนี้โครงการจึงมีได้มุ่งเน้นการจำแนกเด็กให้เป็นกลุ่มเด็กเก่งหรือเด็กไม่เก่ง แต่มุ่งจัดการศึกษาแนวใหม่เพื่อให้เด็กและเยาวชนไทยทุกคนมีโอกาสพัฒนาและแสดงความสามารถพิเศษของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้เขาเหล่านั้นเรียนอย่างมีความสุขและเป็นคนดีคนเก่ง อันจะเป็นทรัพยากรที่ยังประโยชน์ต่อสังคมต่อไปในอนาคต โครงการนี้จึงมุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาของเด็กและเยาวชนไทยทุกคน และส่งเสริมความสามารถพิเศษของเยาวชนไทยเพื่อให้ได้ทรัพยากรทางปัญญาอันมีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

โดยสรุปปรัชญาการศึกษาแนวใหม่มุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการศึกษาในโรงเรียนเพื่อที่จะพัฒนาความสามารถพิเศษของเด็กทุกคนและมุ่งการศึกษาพิเศษที่ให้ความดูแลและเอาใจใส่เด็กที่โรงเรียนค้นพบว่ามีคุณสมบัติโดดเด่น ดังนั้นการจัดการศึกษาในแนวคิดนี้ มีทั้งระบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนตามปกติและระบบการจัดกิจกรรมพิเศษ และ/หรือจัดหลักสูตรพิเศษเสริมให้กับเด็กกลุ่มที่มีความสามารถโดดเด่น

๕. วัตถุประสงค์ของโครงการนำร่อง

โครงการนำร่องมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๕.๑ เพื่อจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนนำร่องด้วยเทคนิควิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็ก เพื่อให้เด็กทุกคนมีโอกาสพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพของตนเอง โดยไม่แยกกลุ่มเด็กเก่งจากเด็กกลุ่มอื่น เด็กเก่งสามารถแสดงความสามารถพิเศษของตนเองอย่างเต็มที่ และเด็กทุกคนในชั้นเก่งขึ้น โดยการปรับโครงสร้าง และยุทธวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียนทั้งระบบ

๕.๒ เพื่อปรับสภาพแวดล้อมให้กระตุ้นและส่งเสริมการแสดงความสามารถด้านต่าง ๆ ของเด็ก เช่น ค่าย ศูนย์วิทยากร ชมรมต่าง ๆ โลกความรู้ โลกอาชีพ กิจกรรมนอกหลักสูตร การใช้ทรัพยากรบุคคลจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่บ้าน

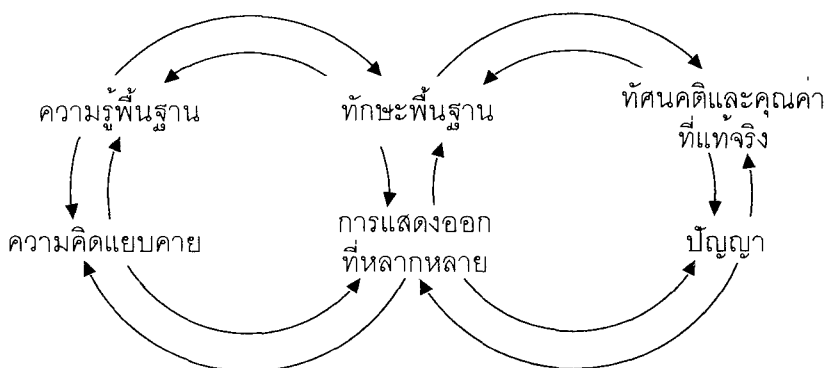
๕.๓ เพื่อจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กควบคู่ไปกับการฝึกทักษะการเรียนรู้ และสร้างนิสัยใฝ่รู้ให้แก่เด็กในวัยประถมศึกษาตอนต้นซึ่งถือว่าเป็นวัยที่สำคัญในการจัดการศึกษาให้เต็มตามศักยภาพ

๕.๔ เพื่อดำเนินการให้เป็นโครงการตัวอย่างที่จะส่งเสริมเด็กที่มีอัจฉริยภาพ โดยไม่แยกออกจากเด็กทั่วไปอย่างถาวร

๕.๕ เพื่อเผยแพร่แนวคิดและองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กและเยาวชน และผลักดันให้มีศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชนอย่างเต็มรูปแบบในอนาคต ซึ่งจะเป็นศูนย์รวมในการดูแลและประสานงานการพัฒนาเด็กของโรงเรียนที่ต้องการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กให้มีความสามารถพิเศษ

๖. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็ก

โครงการนำร่องมีจุดประสงค์ที่จะสาธิตการจัดระบบการศึกษาแนวใหม่ในโรงเรียนนำร่อง ๓ แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร โรงเรียนปανεพันธวิทย์ฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และโรงเรียนสาธิตบางนา เพื่อดำเนินการให้มีการเรียนการสอนตามแนวคิดและปรัชญาดังได้กล่าวมาแล้ว โดยเน้นวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกอย่างหลากหลายตามศักยภาพของตนเอง และซาบซึ้งในคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่เรียนตลอดจนเพิ่มพูนปัญญาของตนให้สูงขึ้น ๆ ในเชิงสร้างสรรค์และมีประโยชน์ต่อสังคม กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ รศ. ดร. ไพเราะ ทิพยทัศน์ ได้คิดค้นขึ้นมา และ รศ. ดร. สุมนทนา พรหมบุญได้สรุปเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

หากจะปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอน เฉพาะบางส่วนของโรงเรียนจะก่อให้เกิดการแบ่งแยกภายในโรงเรียนเดียวกันและส่วนที่อยู่ในโครงการมีแนวโน้มที่จะถูกดึงเข้าสู่ระบบเดิมทำให้การจัดระบบการศึกษาแนวใหม่ไม่ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้น โครงการนำร่องในที่นี้จึงมุ่งหวังที่จะดำเนินการทั่วทั้งโรงเรียน อาทิ มีการอบรมครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และเด็กทั้งโรงเรียน รวมทั้งการปรับระบบการกระตุ้นโดยสภาพแวดล้อม โดยมีหลักการดำเนินงานดังต่อไปนี้

๖.๑ การสร้างโครงสร้างขององค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้เป็นระบบที่เกื้อหนุนงานซึ่งกันและกัน แต่แบ่งแยกหน้าที่กันชัดเจน

๖.๒ นำทฤษฎีความรู้ใหม่ ๆ อันเป็นสากล ตลอดจนการนำเอาภูมิปัญญาไทยเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์และการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการสอนที่ทำให้เด็กมีความสุข มีความมั่นใจ มีความบากบั่นในการทำงาน มีนิสัยใฝ่รู้ รับผิดชอบ มีคุณธรรมที่พึงประสงค์ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย

๖.๓ หาวิธีค้นหาและส่งเสริมพัฒนาความสามารถ ความสนใจด้านต่าง ๆ ของเด็ก โดยให้เด็กมีโอกาสได้พบกับนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ หรือผู้มีความสามารถโดดเด่นในด้านต่าง ๆ

๗. กระบวนการส่งเสริมอัจฉริยภาพเด็ก

ในเชิงปฏิบัติ โครงการนี้เน้นกระบวนการ ๔ อย่างที่ประสานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยใช้ระบบการทำงานแบบ Multidisciplinary Team ดังต่อไปนี้

๗.๑ เทคนิคการสอนของครู โดยกระบวนการ ๖ อย่างที่ได้ปรับให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนในโครงการนำร่อง ได้แก่

- ๗.๑.๑ การเรียนที่让孩子เป็นศูนย์กลาง
- ๗.๑.๒ การฝึกทักษะที่จะ让孩子สามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง
- ๗.๑.๓ การเรียนเป็นกลุ่ม
- ๗.๑.๔ การใช้คำถามที่ใช้เทคนิคความคิดระดับสูง
- ๗.๑.๕ การ让孩子ทำกิจกรรมและสร้างผลงาน
- ๗.๑.๖ การเชื่อมโยงกับชีวิตจริง

๗.๒ การสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ โดยกระบวนการ 4 อย่างได้แก่

- ๗.๒.๑ การปรับสภาพแวดล้อมในห้องเรียน เพื่อให้เด็กเรียนรู้ด้วยตัวเองมากที่สุด และสามารถใช้เวลาที่เหลืออยู่ทำกิจกรรมของตนเองในห้องเรียน
- ๗.๒.๒ การจัดบริเวณในโรงเรียนทุกมุมให้เป็นแหล่งความรู้และแหล่งสนับสนุนความรู้ เช่น โครงการโลกความรู้ กิจกรรมโครงการหรือโครงการงานต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ อาหารชนิดต่าง ๆ ในโรงอาหาร เป็นต้น

- ๗.๒.๓ การจัดศูนย์วิทยากรที่มีความรู้ที่หลากหลายนอกเหนือไปจากหลักสูตรปกติ ที่เน้นให้เด็กเรียนด้วยตนเอง นักเรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองตามความสนใจ โดยมีครูประจำศูนย์วิทยากรให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดเมื่อเด็กต้องการและมีการปรับเปลี่ยนสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ทุก ๒-๔ สัปดาห์
- ๗.๒.๔ ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเพื่อช่วยสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมนอกโรงเรียน

๗.๓ การแนะแนวและจิตวิทยา โดยกระบวนการ ๕ อย่างดังนี้

- ๗.๓.๑ การปรับโครงสร้างในการแนะแนวและจิตวิทยา โดยการทำงานแบบเป็นทีมที่มีการแบ่งแยกความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา มีการประสานงานกันอย่างเป็นระบบ (Multidisciplinary Team) ซึ่งจะมีทั้งนักจิตวิทยา จิตแพทย์ นักแนะแนว นักการศึกษาพิเศษ ครู และผู้ปกครองทุกคน
- ๗.๓.๒ การปรับระบบข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กทุกด้านเพื่อให้ครูและผู้ปกครอง ได้นำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเด็กแต่ละคนอย่างมีข้อมูล
- ๗.๓.๓ ให้ความรู้ การปรับทัศนคติและเทคนิคพื้นฐานของการแนะแนวและจิตวิทยาแก่ครูทุกคน เพื่อให้รู้วิธีสังเกตศักยภาพที่โดดเด่นด้านต่าง ๆ ของเด็ก ตลอดจนปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข โดยผู้เชี่ยวชาญอย่างเป็นระบบ ซึ่งครูจะเป็นบุคคลสำคัญในการให้ข้อมูลร่วมกับผู้ปกครอง
- ๗.๓.๔ ให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยาในกรณีที่มีปัญหาเกินกว่าที่ครูจะช่วยเหลือได้
- ๗.๓.๕ ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับจิตวิทยาของเด็กและการส่งเสริมศักยภาพของเด็กด้วยวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสม

๗.๔ การประเมินผลแนวใหม่ โดยกระบวนการ ๔ อย่างดังนี้

- ๗.๔.๑ การประเมินผลโดยการทดสอบความรู้พื้นฐานดังเช่นที่เคยปฏิบัติมา แต่ให้ครูรู้เทคนิคการออกข้อสอบ และการตัดสินผลเพิ่มเติม
- ๗.๔.๒ การประเมินจากแฟ้มผลงาน (Portfolio) ทุกด้านของเด็ก
- ๗.๔.๓ การประเมินจากการติดตามพฤติกรรมของเด็ก
- ๗.๔.๔ การประเมินจากข้อสอบมาตรฐานเพื่อวัดความสามารถพิเศษของเด็กด้านต่าง ๆ

เมื่อเด็กได้รับการกระตุ้นให้สามารถแสดงออกได้อย่างหลากหลาย และมีโอกาสได้ศึกษาทดลองสิ่งที่ตนเองอยากเรียนรู้ ที่มีการจัดเตรียมให้อย่างเป็นระบบทั้งในและนอกห้องเรียน เด็กก็จะแสดงความสามารถหรือแสดงแวว หรืออย่างน้อยที่สุดเด็กสามารถแสดงความสนใจในเรื่องต่างๆ ที่จะสามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนโดยอาศัยการบันทึกอย่างเป็นระบบ จากข้อมูลในชั้นเรียน ครูประจำห้องศูนย์วิทยากรและจากผู้ปกครอง ซึ่งจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญในการจัดการส่งเสริมความสามารถพิเศษของเด็กแต่ละคน ให้ถึงขีดสูงสุดได้มากกว่าการเรียนการสอนแบบปกติ นอกเหนือไปกว่านั้นในขณะนี้เด็กจำนวนหนึ่งแสดงออกซึ่งความสามารถอันโดดเด่นออกมาอย่างชัดเจน โดยยัง

ไม่ได้มีการตรวจสอบใดๆ แต่ยังไม่มีการแก้ไขในกระบวนการเรียนปกติที่ช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ หรือกลุ่มเด็กที่แสดงตัวออกมาหลังจากที่ได้รับการกระตุ้น ดังนั้นจึงต้องมีระบบการจัดการทางการศึกษาที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก

ในปัจจุบันยังไม่มี ความชัดเจนในเรื่องนี้ในระบบการศึกษาของประเทศไทย เรื่องการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาเลิศ เด็กที่มีความสามารถเฉพาะทางและเด็กระดับอัจฉริยะ เป็นเรื่องที่มีความสับสนและมีความเข้าใจไม่ตรงกันทั้งในแง่ทฤษฎีและทางปฏิบัติ ดังนั้นในการดำเนินงานของศูนย์จึงต้องอาศัยหลักและทฤษฎีที่เป็นที่ยอมรับกันในระดับนานาชาติ และพัฒนาหลักปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในประเทศไทย และต้องปรับให้เข้ากับโรงเรียนในโครงการแต่ละโรงเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อตกลงในเรื่องคำนิยาม

ความหมายเกี่ยวกับภาวะความเป็นปัญญาเลิศนั้น ทางคณะกรรมการฯ ได้คัดสรรคำนิยามที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันแพร่หลายในหลายประเทศไปก่อนจนกว่าจะสามารถพัฒนาคำนิยามเฉพาะสำหรับประเทศไทยในภายหลัง ซึ่งต้องใช้องค์ความรู้และงานวิจัยจากหลายสาขาประกอบกัน คำนิยามที่จะใช้คือคำนิยามที่บัญญัติขึ้นโดยคณะกรรมการการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (U.S. Department of Education, October, ๑๙๙๓) ซึ่งเป็นคำนิยามที่สอดคล้องกับวิทยาการยุคใหม่ที่พยายามขยายคำจำกัดความให้กว้างขึ้นเพื่อให้ความสามารถที่โดดเด่นในทุกสาขาได้เป็นที่ยอมรับและพัฒนาให้เสมอภาคกับเด็กที่มีความสามารถทางการเรียน และค่อนข้างง่ายที่จะเข้าใจโดยสรุปได้ดังนี้

เด็กปัญญาเลิศ (Gifted)/ เด็กที่มีความสามารถเฉพาะทาง(Talented) หมายถึง “เด็กและเยาวชนที่แสดงออกถึงความสามารถอันโดดเด่น หรือแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาความสามารถได้อย่างเป็นที่ประจักษ์ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเด็กอื่นๆ ที่มีอายุระดับเดียวกัน สภาพแวดล้อมหรือประสบการณ์ระดับเดียวกัน ในด้านสติปัญญา, ความคิดสร้างสรรค์, ศิลปะ และดนตรี, การเป็นผู้นำ, ทักษะกลไกและกีฬา, และความสามารถทางการเรียน หรือทางวิชาการสาขาใดสาขาหนึ่ง”

การตรวจสอบหาศักยภาพ

การสำรวจศักยภาพและอัจฉริยภาพของเด็ก ยังต้องอาศัยกระบวนการทดสอบอื่นเข้าไปช่วยตรวจสอบนอกเหนือจากการกระตุ้นด้วยกิจกรรม และการสังเกตดังกล่าว กระบวนการสำรวจศักยภาพเด็กโดยใช้เครื่องมือและแบบทดสอบต่างๆ จึงยังต้องใช้ผสมผสานกันเพื่อเป็นการยืนยันหรือตรวจหาสิ่งที่ปิดกั้นความสามารถของเด็ก อาทิ สภาพทางเคมีชีวภาพ ปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาทางครอบครัว ปัญหาการขาดความสามารถทางการเรียนรู้ (Learning Disability) ซึ่งเด็กอาจมีอาการแสดงออกมาในรูปของเด็กมีปัญหา เป็นต้น โดยจะใช้แบบทดสอบและกระบวนการที่สรุปได้ดังนี้คือ

๑. การสังเกตพฤติกรรมโดยครู ผู้ปกครอง เพื่อน ตัวเด็ก (โดยอาศัยหลักวิชาการเข้าช่วย)
๒. การใช้แบบทดสอบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Test)
๓. การใช้แบบทดสอบแบบเป็นทางการ (Formal Test)
๔. การใช้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาเลิศ

๑. จัดโปรแกรมพิเศษในระหว่างเวลาเรียน บางเวลา (Enrichment Program)
๒. จัดโครงการวันเสาร์ และระหว่างปิดภาคเรียน
๓. ผู้เชี่ยวชาญเป็นที่ปรึกษาพิเศษ เฉพาะราย (ในกรณีเด็กระดับอัจฉริยะ)
๔. ทำโครงการพิเศษ อาทิ โครงการงานวิทยาศาสตร์
๕. ย่นเวลาเรียนบางวิชา/บางชั้นเรียน
๖. เรียนภาษาอื่น หรือสาขาวิชาที่เด็กสนใจเรียนเฉพาะให้ลึกซึ้งมากขึ้น
๗. แนะนำเสริมความสามารถ
๘. จัดชมรม หรือกลุ่มที่มีความสามารถ และความสนใจใกล้เคียงกัน
๙. จัดการศึกษาเฉพาะรายบุคคล
๑๐. จัดโครงการพิเศษ อาทิ โอลิมปิก โครงการค่าย ฯลฯ
๑๑. จัดโครงการฝึกทักษะความคิดระดับสูง ความสามารถทางสังคม ภาษาที่สอง และการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๑๒. จัดโครงการเสริมความก้าวหน้าโดยให้เรียนสิ่งที่ยากและซับซ้อนขึ้น หรือให้เรียนในชั้นที่สูงกว่าในบางวิชา
๑๓. จัดการศึกษาเฉพาะเรื่อง
๑๔. จัดห้องวิทยากร
๑๕. จัดชั้นเรียนพิเศษของแต่ละวิชา (ไม่ใช่ระบบแยกเด็กเก่งทั้งห้องทุกวิชา)

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาเลิศ หรือเด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านใด ๆ ก็ตาม จะต้องดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นไปได้ของแต่ละโรงเรียน และเหมาะแก่เด็กแต่ละคน เช่นเดียวกับวิธีที่นายแพทย์ปฏิบัติต่อคนไข้ซึ่งมีอาการต่างกัน ย่อมมีวิธีการรักษาหรือการให้ยาต่างกัน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีการปรับระบบภายในโรงเรียนอย่างครบถ้วนทุกกระบวนการแล้วก็ตาม ก็ยังมีข้อจำกัดหลายสิ่งหลายอย่างที่โรงเรียนไม่สามารถทำได้ เพราะอยู่นอกเหนือขอบเขตความรับผิดชอบของโรงเรียน คือ กลไกของรัฐที่จะเป็นโครงสร้างสำคัญที่ต้องสัมพันธ์ และเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบในวงกว้างต่อไป

นั่นหมายถึงว่าหากเราต้องการการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังในระบบการศึกษาไทย ที่จะช่วยเด็กปัญญาเลิศหรือช่วยเด็กที่แสดงภาวะปัญญาเลิศรวมทั้งผู้ที่มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ แล้ว เราคงจำเป็นต้องสร้างระบบ โครงสร้างทางการศึกษาที่รองรับความต้องการในส่วนนี้

๘. ระบบประสานงานการพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กและเยาวชน

๘.๑ ความจำเป็นของการประสานงาน

การพัฒนาอัจฉริยภาพของเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องมีการประสานงานในเรื่องต่างๆดังต่อไปนี้

๑. องค์กรที่จะให้ความสนับสนุนด้านเงินทุนในการดำเนินการ
๒. แหล่งที่ลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน เช่น การผลิตสื่อเครื่องมือคัดแยก การอบรม ถ้าแต่ละฝ่ายแต่ละโรงเรียนทำ ต้องอาศัยงบประมาณ ความรู้ ความเข้าใจจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา จึงทำให้โครงการ “เป็นไปได้ไม่ได้” ถ้ามีหน่วยงานกลางเป็นแหล่งผลิตให้เพื่อใช้ทั่วประเทศ “จะมีความเป็นไปได้สูง”
๓. แหล่งค้นคว้าวิจัยที่สมบูรณ์ รวมทั้งแหล่งรวมเอกสาร ตำราเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ
๔. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประสานประโยชน์ และร่วมมือกันอย่างมีทิศทางของกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้อง
๕. แหล่งที่ให้ความช่วยเหลือโดยเฉพาะสำหรับเด็กที่มีความสามารถระดับอัจฉริยะ

๘.๒ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชนในอนาคต

ประเทศไทยควรมีศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชนเพื่อเป็นศูนย์กลางทำหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑. เป็นสถานที่ให้การช่วยเหลือให้แก่เด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษในระดับอัจฉริยะ (Genius / Gifted)
๒. ประสานงานกับองค์กรของรัฐและเอกชน ที่มีความสนใจหรือมีจุดประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้มีความสามารถพิเศษด้านต่างๆ ให้มีการพัฒนาความสามารถถึงขีดสูงสุด
๓. ให้คำปรึกษา จัดอบรม และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ปกครองและโรงเรียน เรื่องการอบรมเลี้ยงดู การจัดหลักสูตร การสอน การจัดสภาพแวดล้อม ฯลฯ
๔. เป็นแหล่งสนับสนุนการสร้างเครื่องมือในการสำรวจศักยภาพของเด็กในด้านต่างๆ รวมทั้งสื่อการเรียนการสอนที่เน้นให้เด็กสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง
๕. สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชน โดยการผลิตและรวบรวมข้อมูล สร้างงานวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาและรูปแบบการเรียนการสอนในการพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชนตามแนวคิดและปรัชญา จากทั้งใน/ต่างประเทศ รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลความรู้และคุณค่าเรื่องการพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชนในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง เด็กและเยาวชน เพื่อให้ขยายการพัฒนาการศึกษาอย่างกว้างขวาง

ในขณะนี้เป็นที่น่ายินดีว่าหน่วยงานของรัฐเริ่มให้ความสำคัญและต้องการการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้มีมติเห็นชอบที่จะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบหน้าที่ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นให้ครอบคลุมทุกระดับชั้น รวมถึงการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง

และเมื่อใดที่รัฐให้การสนับสนุนอย่างจริงจังดังที่ประเทศต่าง ๆ เขาให้ความสำคัญมานานแล้ว เชื่อว่าประเทศเรายังมีโอกาสที่จะพัฒนาเยาวชนของชาติให้มีศักยภาพไม่น้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างน้อยที่สุดภายในระยะเวลา ๕-๑๐ ปี เราน่าจะได้ผู้ที่มีความสามารถโดดเด่นระดับชาติจากผลผลิตของโครงการมากกว่าในโรงเรียนที่ไม่มีการพัฒนาด้วยรูปแบบดังกล่าว

บรรณานุกรม

ไพเราะ ทิพย์ทัศน์. **วิทยาศาสตร์ประทับใจ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
Ross, P.O. **National Excellence : A Case for Developing America's Talent**. Washington D.C. : Government Printing Office, Superintendent of Documents, ๑๙๙๓.